

ҺАЙКЭЛДӘР ТЕРЕЛӘР ӨСӨН

Икһез-сикһез киңлек. Урал тауының теҙмәләре итәктәрендә уйһуҙар. Шул үзәндәр буйлап көмөш бутал ялатып сыккандай, Яйык аға. Төнъякта, тау армыттары аша карап, Ирәмәл ята. Әле бынан Бөркөт-оя тауынан әллә ни хәтле донъя күренә. Учалы үзе лә, Верхнеуральск калаһы ла ус төбөндә яткан кеүек, ә Ирәмәлгә артылһаң? Унан ни, бөтә Ер шары күренәлер ул?! Эх, әгәр ошо матурлыҡты буяуҙар менән киндергә төшөрөп булһа... Урал тауын, ана, Урал батырҙың һөйәктәренән яралған, тизәр. Касандыр короп бөткән тәбиғәткә тере һыу бөрккән, ер-һыуҙы үлемдән алып калған, тип һөйләй карттар. Халкы өсөн йәнен физә кылған батыр ни рәүешле булған? Скульпторға укып булһа, бына ул уны һынландырыр ине! Яйык ярҙарында балсыҡ күп, шул балсыҡта үзең теләгән фигураны әүәлә лә әүәлә...

Наурыз урта мәктәбәндә укыған сакта ук рәсем төшөрөгә яраткан Хәйзәр Ғарипов үзенең киләсәген сәңгәткә бағышларына ышана. Ауылдаштары араһында балта оҫтаһы булып танылған атаһы Халидар ға улының уйына каршы килмәй: буяуҙар алып бирә. Профессиональ сәңгәткә юлдың профессиональ мәктәп аша һалынғанын яҡшы төшөнә: әле һигезенселә укып йөрөгәндә үк Мәскәүҙәге Художество академияһының ситтән тороп укыу студияһына укырға инә...

Ләкин юлдар һаман ситкә борола. Урта мәктәптә тамамлагас, армия хезмәте, ун бала атаһы Халидар карттың донъя куйыуы. Хәйзәр шулай ға сәңгәт даирәһенә яқыныраҡ йәшәргә була, армиянан һуң Өфөгә килә, төзөлөшкә эшкә урынлаша. Һәм, ниһайәт, 1969 йылда Өфө сәңгәт училищеһының художество бүлегенә укырға инә.

Училищела ул театраль декорация бүлегендә укыһа ла, скульптор Ғүмәр Мөхәмәтшин менән нығыраҡ дуҫлаша.

Укытыусыһында ул сәңгәт серзәренә өйрәтәүсене генә түгел, рухташ кешене күрә. Шул мәлдәрҙә улар Урал батырҙың һәйкәлен бергәләп эшләү тураһында ла хыялланалар.

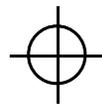
Хыял хыял менән, тормош талабы икенсерәк. Училищени тамамлауға ғаиләле, уллы булған Хәйзәрҙе көнкүреш мәсьәләләре нығыраҡ борсой. Әммә тыуған халкына хезмәт итеү теләге барыбер үз көсөндә кала. Учалы калаһының крайы өйрәнеү музейы менән яқындан хезмәттәшлек итә. Баймак калаһында йәшәгән сағында ла ошо музей өсөн манекен-типаждар яһай башлай. Фатирының кухняһы оҫтахана хезмәтен үтәй.

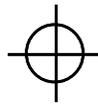
Ғаилә 1977 йылда Учалы калаһына күсә. Хәйзәр бында музейҙы йыһазлау эшенә ныклап тотона. Уның тырышлығы менән музей республикала ғына түгел, Рәсәйҙә бер үзән-сәлекле урынға әүерелә.

Башкорт халкының көнкүрешен, кәсеп-шөгөлөн һөйләп тороусы панорамалар ижад ителә. Азак, музей иркен бинаға күсеп сыккас, залдар яңынан эшләнә, әммә Хәйзәр Ғарипов кулы менән тыуҙырылған манекендар әле лә үткәндәрҙән йылдар артында калған күзе-хәтере булып бағалар.

Хәйзәр Ғарипов (уңда) үзенең оҫтазы Ғүмәр Мөхәмәтшин менән

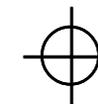

Хэйзэр Фарипов училищени тамамлап кайткас, Учалы калаһында егерме йылга якын йәшәй. Ошо дәүерҙә ул Төзөүселәр клубы эргәһендә ойшторолған халык театрының алыштырғыһыз рәссамы була. Театрҙың матди базаһын булдыра. Элиста калаһында уҙғарылған Бөтә Рәсәй Халык театрҙары фестивалендә Учалы театры алып барған спектакль художество бизәлеше өсөн лауреат исемен яулай. Учалы калаһында үткән һәр зур байрам Хэйзэр Фарипов кулдары менән бизәлә, Яңы йыл майҙанындағы Ҡыш бабай менән Ҡарһылыу ҡарҙан яһалған сәнгәт әсәре булып һәр яңы йылды ҡаршылай. Шулай за рәссам өсөн Учалыла йәшәгән йылдары — ижади оҫталыҡка өлгәшеү дәүере. Көс-хәл менән яулап алған подвал-оҫтаханаһына Хэйзэр Фарипов эштән һуң көн дә килә. Ошо подвалда күпме һәйкәлдәр тыуа! Улар тыуған ауылы Наурызға, Рысайға, Котойға, Учалы тау-байыҡтырыу комбинатының идара йорто алдында... Юлбашсыларҙың да һынын эшләй Фарипов. Уларҙың хәҙер дөйөм сәнгәт масштабында әһәмиәте лә юктыр, мәгәр скульптор өсөн был эштәр ысын оҫталыҡ мәктәбенә әүерелә. Рәссам үзен төрлө жанрға һынай. Учалы районының юл ситтәренә кейек-хайуандар һынын баһтыра. Хәҙер, ана, коралай эргәһендә яңы өйләнешкән йәштәр фотоға төшә, сәскәләр һала. Был үзәнсә йәштәрҙең йәшәйеште яңыса төсмөрләүенең башылырға, кәттә даһизарҙан түгел, үзе йәшәгән тәбиғәттән эзләүелер...

Хэйзэр Халидар улын үзе йәшәгән төбәктән сыккан шәхестәрҙә тулҡынландыра. Зур ихласлыҡ менән арҙаҡлы шәхесебез Муса Мортазиндың бюсын башлай. Балсыҡтан һын эҙер була, ләкин форма алыу, унан һуң төп материалдан койоу сығымдар талап итә. Социалистик Хезмәт Геройы, йәмәғәтсе Рамазан Нигмәтуллин да төрлө ойшмаларҙан ярҙам һорап ҡарай, әммә балсыҡ кибә, котҡарыусы табылмай. Икенсегә йәнә эшләй был бюсты Фарипов — уныһын да шул ук яҙмыш кәтә. Скульптор-рәссамдың «Муса Мортазин эпопеяһы»нан тик музей ҡала: Учалы районы Көсөк ауылындағы Муса Мортазин музейы Хэйзэр Фарипов кулдары менән йәһәзләндерелгән.

Хэйзэр Халидар улы Фарипов хәҙер бына дүрт йыл инде Сибай калаһында йәшәй. Егәрле рәссамдың оҫта кулдары бында бигерәк кәрәк булып сыға. Сибайға тәүләп асылған Өфө сәнгәт училищеһының филиалына эшкә саҡыралар. Бында ул йәш

балаларға һынлы сәнгәт серҙәрен өйрәтә, укыу йортоноң художество бүлеген етәкләй. Мәгәр тынғыһыз рәссам күңеле һаман ижадқа тартыла. Күптән түгел Башҡортостан Президенты Мортаза Рәхимов Сибай калаһында ике һәйкәл асыуға катнашты. Уларҙың береһе Советтар Союзы Геройы Федор Белов һәйкәле булһа, икенсеһе — башҡорт халқының ҡаһарман улы һәм төрки халыҡтары тарихына нигеҙ һалыусы Зәки Вәлиди һыны. Уларҙың икенен дә үзенең оҫтазы Ғүмәр Мөхәмәтшин менән Хэйзэр Фарипов яһаны.

Зәки Вәлиди, шулай итеп, үз еренен тупраҡ-балсығынан яһалған һын булып, иленә ҡабаттан һәм мәңгегә кайтыуға иреште, маразына етте. Күптән түгел Сибай калаһына килеп киткән Сүбәдәй Туған атаһына куйған бюстың нык оҫшағанын тулҡынланды менән белдерҙе. Әйткәндәй, хәҙер Хэйзэр Фарипов оҫтазы менән Зәки Вәлидизе уның эзҙәрен һаҡлаған Темәс ауылында һынландырыу өстөндә эшләй.

Һәйкәлдәр үлгәндәр һаҡында һөйләһә лә, тереләр өсөн куйыла. Тереләргә үткәндә хәтерләтер өсөн, үткәндәргә маңлай күҙе аша ғына түгел, хәтер күҙе аша ҡарарға куйыла. Ө хәтер алыстарға китә: Фарипов уларға Вәлиди, Мортазин күҙҙәре аша ла, Урал батыр аша ла ҡарарға тырыша. Дандар рәссам өлөшөнә бик һаран төшһә лә, йәшәгән йылдарының емеше-эше мул. Шул һөйөндөрә. Күптән түгел уға Президент үз кулы менән «Башҡортостандың атҡаҙанған мәҙәниәт хезмәткәре» исеми биреләү һаҡында Грамота тапшырҙы. Хәйерле юл, сәнгәт узаманы!

Һулыһын Уралдай иркен, Ирәмәлдәй юғары булһын!

Учалы крайҙы өйрәнеү музейында Х.Фарипов яһаған манекендарҙан торған, башҡорт халқының тормошон сағылдырған бер күренеш — «Урал» йыры

